

NIEKTÓRE KWESTIE STOSUNKÓW PAŃSTWOWO KOŚCIELNYCH NIEPODLEGŁEJ UKRAINY

W okresie istnienia Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich państwo faktycznie nie respektowało prawa człowieka do wolności wyznawania wiary oraz aktywnie prześladowało duchowieństwo i ludzi wierzących za wyrażanie swoich poglądów religijnych lub przynależność do nieprawosławnych kościołów.

Represje w stosunku do Kościołów nieprawosławnych wprowadziły jeszcze władze carskie, które przejęły ziemskie dobra Kościoła a w zamian za to ustanowiły dla duchownych etaty państwowe. Kilku biskupów protestujących przeciwko represjom władze carskie usunęły z diecezji¹. Poza tym zamieniano kościoły na cerkwie, wprowadzano język rosyjski do liturgii. Prześladowano gorliwych kapłanów, dobrych patriotów, faworyzując jednocześnie tych, którzy w swej słabości upadli². Kościół nie pozostawał obojętny i milczący na tę sytuację. Wydawane były dokumenty, w których traktowano o trudnych losach duchownych i świeckich, o niesłusznym prześladowaniu Kościoła katolickiego³.

Ciężka sytuacja ekonomiczna, gospodarcza jak też religijna była skutkiem okupacji bolszewickiej, podczas której rewidowano kościoły, grabiono i rekwirovano majątek organizacji religijnych, a także mordowano i terroryzowano ludzi⁴.

¹ J. CZYŻEWSKI, *Słownik historii Polski*, Warszawa 1973⁶, s. 791.

² L. POPEK, *Diecezja łucka*, w: *Życie religijne w Polsce pod okupacją 1939–1945*, Katowice 1992, s. 23.

³ Zob. Z. OLSZANOWSKA–SKOWROŃSKA, *Sacrum Poloniae Millenium*, t. 12, Rzym 1966, s. 57–435.

⁴ Bp Dub–Dubowski wspomina: „Zwyrodnienie ludzkie zwierzęco zabija czcigodnych starców, nie szczędząc słabych niewiast i niewinnych dzieci. Kościoły znieważają, cmentarze bezczeszczą, przed wiekami umarłych z grobu wyrzucają [...] Cała nasza polska kultura w niwecz się obraca”. W czerwcu 1919 r. wypędzony z pałacu biskupiego w liście do Episkopatu Polski pisze: „Z dymem pożaru i kurzu nie zaschłej jeszcze krwi [...] żywcem zakopanych męczenników lub potwornie mordowanych kapłanów i ćwiartowanych synów ukochanej Ojczyzny naszej Polski, sam cudem uszedłem z rąk bolszewików”. *Zarys dziejów diecezji łuckiej od 1.09.1939 do ostatnich czasów*, opracowany przez księży prałatów: M. SOKOŁOWSKIEGO, W. HIPSZA, M. KARPIŃSKIEGO, D. BARANA, B. ORŁOWSKIEGO, Wrocław 1955 (mps, BKUL), s. 21–22.

O późniejszych prześladowaniach Kościoła katolickiego oraz jego kapłanów przez władze sowieckie w USRR świadczą materiały zgromadzone w: Państwowym Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy⁵, Centralnym Państwowym Archiwum Zjednoczeń Społecznych Ukrainy⁶, Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy w Kijowie⁷ oraz inne zasoby archiwalne, które zostały udostępnione dopiero w czasach niepodległej Ukrainy.

O ukraińskiej polityce wyznaniowej pisali przede wszystkim pracownicy naukowcy Instytutu Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie: W. Pawluczuk, autor książki *Ukraina. Polityka i mistyka*⁸, która stanowi pokłosie studiów współfinansowanych przez polski Komitet Ba-

⁵ Głównym zarzutem stawianym księżom przez Państwową Polityczną Administrację USRR była antysowiecka i kontrrewolucyjna działalność oraz szpiegostwo na rzecz Polski. Tłumaczenie przez aresztowanych księży swojej obecności na Ukrainie pasterską posługą, nie było rozumiane. „Мотивы перехода доверия не внушают, и есть основания подозревать... в шпионаже, признать социально опасным элементом и возбудить ходатайство перед Особым Совещанием при Коллегии ОГПУ о высылке [...] в Сибирь”. ДА СБУ. – Спр. 73429-ФП. – Арк. 40. [Państwowe Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. – 73429-ФП. – s. 40].

⁶ W materiałach sprawy na księdza prałata T. Skajskiego, administratora apostolskiego diecezji żytomierskiej, czytamy charakterystykę, sporządzoną przez funkcjonariuszy Państwowej Politycznej Administracji: „Последний представляет собой тип ярого реакционера и польского шовиниста, тесно связанного с польконсульством и польправительством. Под его вредным влиянием находится все католическое духовенство Правобережья, которое всю свою антисоветскую деятельность проводит под его вдохновением. Нами берется линия к тому, чтобы Скальский уехал совершенно из пределов СССР за кордон, к чему у него имеются стремления”. W rzeczywistości ks. Skrajski nie miał zamiaru wyjeżdżać z Ukrainy a usunięcie go od kierowania diecezją, miało na celu niszczenie Kościoła. W czerwcu 1926 r. aresztowano go i wkrótce wywieziono do Moskwy. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 2. – Арк. 131.

⁷ W 1904 r. diecezję łucko-żytomierską (w skład której weszły gubernie: kijowska, wołyńska oraz podolska) obsługiwało 309 księży, zaś diecezję terespolską z siedzibą w Saratowie (obejmującą Krym, Donbas, Powołże i Kaukaz) około 100 księży. Według danych NKWD USRR 1 maja 1927 r. na Ukrainie pozostało 128 księży. Do jesieni 1937 r. na całym terytorium Ukrainy nie było już ani jednego praktykującego księdza rzymskokatolickiego. Kościoły zostały pozamykane a parafiom rzymskokatolickim zabroniono działalności. Pod koniec lat trzydziestych na Ukrainie nie było już żadnych oznak jawnego życia religijnego rzymskich katolików. Kościół, jako instytucja społeczna, został całkowicie zlikwidowany. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 442. – Оп. 862. – Спр. 90. – Арк. 33–37 зв.

⁸ W. PAWLUCZUK, *Ukraina: Polityka i mistyka*, Kraków 1998.

dań Naukowych pt. *Religia a świadomość narodowa Ukraińców*, oraz I. Borowik w pracy *Odbudowywanie pamięci. Przemiany religijne w Środkowowschodniej Europie po upadku komunizmu*⁹.

Za czasów radzieckiej Ukrainy, kiedy ateizm był ideologicznym narzędziem umacniania totalitarnego reżimu, formalnie oddzielony kościół od państwa znajdował się pod stałą kontrolą organów państwowych. Umocowany w przepisach Konstytucji model „oddzielenia Kościoła (organizacji religijnych) od państwa”, w żadnym innym akcie prawnym nie określał konkretnie czy to ma być polityka wzajemnej tolerancji, czy całkowitej ignorancji dziedziny wyznaniowej i kościołów. Organy państwowe reglamentowały wszelkie przejawy działalności społecznej organizacji religijnych oraz ich życie wewnętrzne. Akty prawne, zadaniem których było regulowanie działalności organizacji religijnych, oparte były wyjątkowo na postulatach ideologicznych partii komunistycznej, a polityka państwa w stosunku do organizacji religijnych była wyraźnie agresywna.

Po odzyskaniu niepodległości władze Ukrainy stanęły przed potrzebą określenia swojego stosunku do religii. W spadku po ZSRR na Ukrainie pozostała Rada do spraw Religii przy Radzie Ministrów Ukraińskiej SRR¹⁰. Jej zadaniem było prowadzenie polityki państwa w dziedzinie stosunków państwowo-kościelnych. Powierzono jej także nadzór nad wykonaniem ustawy Ukrainy *O wolności sumienia i organizacjach religijnych*¹¹ z 1991 r. na podstawie, której realizowana jest obecnie polityka państwa w tej dziedzinie.

Od chwili przyjęcia powyższej ustawy, w systemie prawnym Ukrainy dokonano wiele fundamentalnych zmian: została przyjęta nowa *Konstytucja*¹², Ukraina stała się stroną licznych umów międzynarodowych dotyczących realizacji prawa do wolności wyznania, natomiast wewnętrzne ustawo-

⁹ I. BOROWIK, *Odbudowywanie pamięci. Przemiany religijne w Środkowowschodniej Europie po upadku komunizmu*, Kraków 2000.

¹⁰ Rada do spraw Religii przy Radzie Ministrów Ukraińskiej SRR miała nadzorować realizację radzieckiego ustawodawstwa o religii i Cerkwi. Owa Rada została utworzona w 1966 r. na skutek połączenia: Rady do spraw Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej (funkcjonującej od 1943 r.) oraz Rady do spraw Kultów Religijnych, która od 1944 r. kontrolowała inne wyznania. Funkcjonariusze Rady kontrolowali wszelką działalność zjednoczeń religijnych włącznie z prywatnymi sprawami duchowieństwa. Faktycznie miała znacznie większe kompetencje od oberprokuratora Najświętszego Synodu w Imperium Rosyjskim. Owa Rada miała swoich pełnomocników w poszczególnych republikach i województwach.

¹¹ Закон України Про свободу совісті та релігійні організації, ВВР, 1991, № 25, ст. 283. [Ustawa Ukrainy *O wolności sumienia i organizacjach religijnych*, Wiadomości Rady Najwyższej 1991, nr 25, poz. 283].

¹² Конституція України, Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 р., № 30. [Konstytucja Ukrainy, WRN z dnia 23.07.1996 r., nr 30].

dawstwo za 20 lat niepodległości Ukrainy w tej dziedzinie praktycznie nie zmieniało się.

Owszem, niektórzy eksperci twierdzą, iż ukraińskie ustawodawstwo w dziedzinie wolności wyznania jest dosyć liberalnym w porównaniu z ustawodawstwem wielu krajów Europy¹³, jednak praktyka administracyjna organów władzy państwowej oraz samorządu miejscowego Ukrainy ustala dużo nieuzasadnionych przeszkód w realizacji tego prawa. Ponadto niektóre przepisy ukraińskiego ustawodawstwa nie odpowiadają normom aktów międzynarodowych, m.in. *Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*¹⁴ z 4 listopada 1950 r.

Jako przykład można podać art. 9 *Konwencji*, który stanowi, że: „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne”, natomiast w art. 3 ustawy Ukrainy *O wolności sumienia i organizacjach religijnych* zapisano, że: „Każdemu obywatelowi na Ukrainie zagwarantowane jest prawo do wolności sumienia. To prawo zawiera wolność do posiadania, przyjmowania oraz zmiany wyznania lub przekonań według własnego wyboru, oraz swobodę indywidualnego lub wraz z innymi wyznawania dowolnej religii albo nie wyznawania żadnej, sprawowania kultów religijnych, jawnego okazywania i swobodnego rozprzestrzeniania własnych religijnych lub ateistycznych przekonań”.

Określenie „Każdy” zastosowane w *Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* jest pojęciem szerokim, natomiast określenie „obywatelowi”, które jest użyte w ustawie Ukrainy *O wolności sumienia i organizacjach religijnych* jest pojęciem wąskim. Stawia to obywatelom innych państw, także tym, którzy legalnie przebywają

¹³ O. Lozynski twierdzi, że: „Współczesne ustawodawstwo [ukraińskie], które reguluje stosunki w dziedzinie religijnej, jest dość liberalne. Między innymi, artykuł 3 Ustawy Ukrainy *O wolności sumienia i Organizacjach Religijnych* zapewnia prawo: «Każdemu obywatelowi [...] wyznawać dowolną religię lub nie wyznawać żadnej... za wyjątkiem ograniczeń, które są konieczne do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, życia, zdrowia i moralności oraz praw i wolności innych osób[...]». Oczywiście jest to, że w dziedzinie kultury, nauki i religii istnieje prawnie uzasadnione miejsce do ujawnienia specyficznych form publicznych pojęć, w tym też o właściwym statusie politycznym – psychosemantyka strategicznego samostanowienia”. O. ЛОЗИНСЬКИЙ, *Психосемантичні аспекти стратегічного самовизначення*, „Політична психологія” 2003, ст. 203.

¹⁴ *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2., Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284.

na terytorium Ukrainy, poza przepisami tej ustawy, ograniczając ich w prawie do swobodnego wyznania wiary.

Generalnie, sytuacja w dziedzinie stosunków państwowo-kościelnych oraz stan zapewnienia prawa obywateli do wolności sumienia, w znacznej mierze zależą od stosunku organów władzy do kościołów oraz charakteru samych stosunków państwowo-kościelnych. W kraju wielowyznaniowym, którym jest Ukraina oraz kiedy najliczniejszy Kościół (prawosławny) jest reprezentowany przez kilka jego denominacji, ta zależność wzrasta, nabywając czasami decydującego charakteru.

Państwowo-kościelny dialog w latach niepodległej Ukrainy wywarł pozytywny wpływ na procesy w dziedzinie wyznaniowej naszego państwa. Począwszy od 2000 r. dialog ten nabrał pewnej równowagi, a w stosunkach państwowo-kościelnych Ukrainy zaczęła być zauważalna tendencja do zaprowadzenia partnerskiego modelu stosunków państwa i organizacji religijnych. Akurat taki model proponowała wspólnota religijna Ukrainy w projekcie *Koncepcji państwowo-kościelnych stosunków na Ukrainie*¹⁵ opracowanym w 2004 r.

W celu nawiązania stałego dialogu pomiędzy kościołami oraz pomiędzy Kościołami a państwem, w 1996 r. utworzona została Wszechukraińska Rada Kościołów i organizacji religijnych (WRKiOR), która wtenczas reprezentowała ponad 90% wyznawców wszystkich religii Ukrainy. Zapoczątkowanie praktyki stałych spotkań przedstawicieli Rady Kościołów z pierwszymi osobami w państwie, utworzenie organów doradczych (rad społecznych) z udziałem przedstawicieli Rady Kościołów przy ministerstwach i resortach Ukrainy, utworzenie Komisji do Spraw Zapewnienia Realizacji Praw Organizacji Religijnych przy GMU, uczestniczenie przewodniczących kościołów w przedsięwzięciach rangi państwowej oraz uczestnictwo pierwszych osób w państwie w największych uroczystościach religijnych, wszystko to dało początek bardziej otwartym relacjom w stosunkach państwowo-kościelnych na Ukrainie.

Niestety, na początku XXI w. zaczęło odbywać się upolitycznienie religii na Ukrainie, które wbrew postawie wierzących, nie tylko nie zmniejszyło się, a nawet wzrastało. Wielki wpływ na to miało powstanie partii politycznych o ukierunkowaniu wyznaniowym: Ukraińskiej Chrześcijańsko-Demokratycznej Partii, Chrześcijańsko-Demokratycznej Partii Ukrainy,

¹⁵ *Проект Концепції державно-конфесійних відносин в Україні*. Розроблений у 2004 році за участі конфесій, Українського центру економічних і політичних досліджень ім. Разумкова та парламентарів. [*Projekt Koncepcji państwowo-kościelnych stosunków w Ukrainie*. Opracowany w 2004 r. z udziałem kościołów, ukraińskiego centrum ekonomicznych i politycznych badań im. Razumkowa oraz parlamentarzystów. Zob. http://vrciro.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=53&Itemid=31 [dostęp: 25.09.2011].

Chrześcijańsko-Demokratycznego Związku, Partii Muzułmanów Ukrainy oraz innych. Prawie wszystkie partie chciały wykorzystać religię w swoich kampaniach wyborczych, zaczynając od wyborów parlamentarnych w 1998 r., kiedy do rad lokalnych wybrano ponad 60 duchownych.

W wyborach z 2002 r., do różnych organów władzy wykonawczej kandydowało 345 duchownych z: Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Kijowskiego Patriarchatu (kandydowało 128 – wybrano 82); Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego (ze 104 – wybrano 61); Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego (z 41 – wybrano 15); Ukraińskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (z 30 kandydatów – wybrano 18). Najwięcej duchownych zostało wybranych do rad lokalnych. W przyszłości było to podstawą wsparcia kościołów przez poszczególne miejscowe organy władzy wykonawczej.

Na początku 2006 r. w Kijowie odbyła się konferencja naukowa *Religia i wybory parlamentarne – 2006*, w trakcie której jeden z ukraińskich naukowców Anatolij Kołodnyj stwierdził, że na Ukrainie istnieją partie (progresywni socjaliści oraz partie promoskiewskie), które w swoich programach wyborczych wymagają szczególnego statusu dla jednego kościoła – Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego. Według słów profesora A. Kołodnego, Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego popiera komunistów, Partię Regionów, a także blok „Ludowa opozycja” Natalii Witrenko. W tym samym czasie Stolica Apostolska pozostała neutralna, o czym zapewniła też nuncjatura apostolska na Ukrainie.

W celu lepszego zrozumienia polityki państwa w dziedzinie wyznaniowej warto przeprowadzić analizę działalności wyższych organów władzy państwowej Ukrainy w ostatnich latach. Na początku 2010 r. w życiu politycznym państwa nastąpiły pewne rotacje, a mianowicie: w lutym 2010 r. odbyły się wybory prezydenckie, w których zwyciężył Wiktor Janukowycz, utworzono nową koalicję parlamentarną oraz sformowano nowy skład rządu na czele z mianowanym premierem Mikołajem Azarowem, a także dokonano innych zmian personalnych w organach władzy.

Pod koniec kadencji Julii Tymoszenko działalność GMU w odniesieniu do realizacji państwowej polityki w zakresie stosunków państwowo-kościelnych, została skierowana na rozwiązanie niektórych kwestii związanych z funkcjonowaniem organizacji religijnych. Tak rząd Julii Tymoszenko przyjął zmiany w uchwale GMU pt. *Niektóre kwestie kształtowania cen na produkcję, transport, dostarczenie energii cieplnej, usługi centralnego ogrzewania i dostarczenia gorącej wody oraz usługi z scentralizowanego zaopatrzenia w wodę*¹⁶ z 24 lutego 2010 r. oraz w innych uchwałach, które

¹⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2010 № 182 *Деякі питання формування тарифів на виробництво, транспортування, постачання*
52

regulują tę kwestię. W ten sposób zostały zmniejszone dla organizacji religijnych taryfy na usługi komunalne i zrównane z taryfami, jak dla osób fizycznych.

Nowy rząd na czele z premierem Mikołajem Azarowem od razu rozpoczął odmienną politykę w stosunku do organizacji religijnych. W czerwcu 2010 r. premier Mikołaj Azarow podpisał uchwałę nr 869 o zapewnieniu jednolitego kształtowania taryf na usługi mieszkaniowo-komunalne¹⁷, którą skasował ulgi dla organizacji religijnych przewidziane uchwałą z 24 lutego 2010 r. oraz ustalił je na poziomie organizacji dochodowych.

Następną uchwałą rządu Azarowa, od lipca 2010 r. organizacjom religijnym podniesiono opłatę za dzierżawę mienia państwowego i komunalnego z 45% do 80% od ustalonej wysokości dla dzierżawcy.

Kolejnym przedsięwzięciem skierowanym na doskonalenie obowiązującego ustawodawstwa Ukrainy w dziedzinie wyznaniowej było dopracowanie w 2010 r. projektu ustawy Ukrainy o koncepcji rozwoju państwowo-kościelnych stosunków na Ukrainie. Opracowanie tego projektu ustawy zostało powierzone Państwowemu Komitetowi ds. Narodowości i Religii. W trakcie jego rozpatrywania przez poszczególne ministerstwa został wyrażony pogląd o niestosowności uchwalenia koncepcji, jako osobnej ustawy.

Prawie do końca 2010 r. Komitet pracował nad trzema projektami ustaw: o koncepcji rozwoju państwowo-kościelnych stosunków na Ukrainie, nad nową redakcją ustawy Ukrainy o wolności sumienia i organizacjach religijnych i projektem ustawy o zwrocie budynków sakralnych organizacjom religijnym.

Na zebranie GMU Komitet wniósł projekty ustaw o wolności sumienia (nowa redakcja) i o zwrocie budynków sakralnych. Ze względu na fakt, że w nowej redakcji projektu ustawy o wolności sumienia zostały uwzględnione kwestie, które były również sformułowane w projekcie *Koncepcji*, na zlecenie GMU w grudniu 2010 r. odwołano zleczone Komitetowi opracowanie projektu ustawy o koncepcji rozwoju państwowo-kościelnych stosunków na Ukrainie. Opracowanie jednego projektu ustawy zostało od-

теплової енергії, послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води та послуги з централізованого водопостачання та водовідведення, Урядовий кур'єр від 27.02.2010 р., № 38. [Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 38 z 27.02.2010 r., *Niektóre kwestie kształtowania taryf na produkcję, transport, dostarczenie energii cieplnej, usługi z centralnego ogrzewania i dostarczenia gorącej wody oraz usługi z scentralizowanego zaopatrzenia w wodę*, Kurier Rządowy z 27.02.2010 r., nr 38].

¹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 р., № 869 Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово-комунальні послуги, Урядовий кур'єр від 18.08.2011 р., № 151. [Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 869 z 01.06.2011 r. o zapewnieniu jednolitego kształtowania taryf na usługi mieszkaniowo-komunalne, Kurier Rządowy z 18.08.2011 r., nr 151].

wołane, a dwa inne, po raz kolejny, nie zostały zrealizowane, ze względu na kolejną reorganizację organu wyznaniowego Ukrainy, która trwała trzynastie miesięcy¹⁸.

Podobnie jak i po poprzednich, tak również po niniejszej reorganizacji organu wyznaniowego Ukrainy nie odbyło się oczekiwane przez społeczeństwo rozdzielenie religii i polityki. Nadal partie polityczne jedynie obiecują legislacyjne uregulowanie problemowych kwestii w dziedzinie wyznaniowej oraz nadal włączają przewodniczących niektórych kościołów na listy swoich partii politycznych. Oświadczenie spikera Rady Najwyższej Ukrainy Aleksandra Moroza o nastawieniu Rady Najwyższej na współpracę z Kościołami tylko potwierdza, że organizacje religijne na Ukrainie są postrzegane przez urzędników i polityków nie ze względu na duchowy autorytet oraz niezmiennie wartości moralne, ale wyłącznie pragmatycznie. Oddzielenie religii od polityki na Ukrainie nie jest realizowane. Zaprzecza to nie tylko europejskiemu, ale również obowiązującemu ustawodawstwu Ukrainy. Nadal mają miejsce fakty promowania poszczególnych partii politycznych lub polityków przez hierarchów kościelnych.

Nie osiągnięto również porozumienia pomiędzy poszczególnymi organami władzy wykonawczej w kwestii wprowadzenia lekcji z etyki chrześcijańskiej do zakładów edukacji.

Nadal pozostają nieuregulowane kwestie stosunku organów władzy wykonawczej (przede wszystkim na szczeblu miejscowym) i poszczególnych Kościołów w sprawie przekazania budynków sakralnych oraz użytkowania ziemi. Fakty uprzywilejowania poszczególnych Kościołów przez niektórych urzędników oraz organy władzy wykonawczej nie pozostały bez uwagi społeczeństwa światowego¹⁹.

¹⁸ Na ten temat zobacz więcej w części 1. Rozdziału II pracy pod tytułem *Komitet Państwowy do spraw Narodowości i Religii*.

¹⁹ Państwowy departament Stanów Zjednoczonych w sprawozdaniu o wolności religijnej w świecie za 2006 r., w części dotyczącej Ukrainy, krytykuje praktyki niektórych regionów Ukrainy, gdzie miejscowe władze wspierają poszczególne Kościoły lub organizacje religijne a dyskryminują w prawach inne. Dotyczy to zwłaszcza wschodniej oraz południowej Ukrainy, gdzie przedstawiciele władzy wspierają Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego. W tym samym czasie w zachodnich województwach Ukrainy przedstawiciele władzy oddają przewagę Ukraińskiemu Kościołowi Greckokatolickiemu oraz Ukraińskiemu Kościołowi Prawosławnemu Patriarchatu Kijowskiego. Także sądy na Ukrainie, zdaniem Państwowego departamentu Stanów Zjednoczonych, nie zawsze bronią wolności religijnej, a czasami stają po stronie dominującego w tym lub innym regionie kościoła lub organizacji religijnej. Źródło: Міжнародний звіт щодо релігійної свободи за 2006 рік. Україна. [*Sprawozdanie międzynarodowe dotyczące wolności religijnej za 2006 r. Ukraina*], [online] <http://www.irs.in.ua/index.php?>

Natomiast są też i pozytywne momenty w dziedzinie wyznaniowej Ukrainy. W latach 2010–2011 aktywniej zaczęły funkcjonować rady społeczne przy ministerstwach i wyższych organach władzy wykonawczej, w tym: Rada Społeczna do Spraw Współpracy z Kościołami i Organizacjami Religijnymi przy Ministerstwie Edukacji i Nauki Ukrainy; Rada Społeczna do Spraw Współpracy z Wszechukraińską Radą Kościołów przy Ministerstwie Zdrowia Ukrainy; Rada w Sprawach Opieki Duszpasterskiej przy Ministerstwie Obrony Ukrainy; Rada Społeczna do Spraw Współpracy z Organizacjami Religijnymi przy Ministerstwie do Spraw Rodziny, Młodzieży i Sportu Ukrainy; Rada Społeczna do Spraw Współpracy z Organizacjami Religijnymi przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych.

Warto zaznaczyć, iż dzięki działalności tych rad nastąpiły pewne zmiany w poszczególnych dziedzinach. W systemie edukacji została podjęta decyzja Ministerstwa odnośnie do rekomendacji dotyczącej wprowadzenia w ogólnokształcących zakładach edukacji programu „Zasady etyki chrześcijańskiej” dla uczniów klas I–IV i VII–XI szkoły I–III stopnia, na zasadzie zajęć fakultatywnych. Nastąpiły też zmiany w systemie edukacji wyższej, mianowicie w marcu 2011 r. odbyła się akredytacja kierunku „Teologia”. Owe zmiany w systemie edukacji nie są sprzeczne z obowiązującym ustawodawstwem Ukrainy o edukacji, natomiast są dowodem na to, że zasady religijne zajmują powoli należyte miejsce w społecznym i naukowym życiu Ukrainy. Wprowadzenie tych zmian społeczeństwo Ukrainy powinno zawdzięczać Wszechukraińskiej Radzie Kościołów i Organizacji Religijnych, znaczenie i wpływ na relacje państwowo-kościelnych stosunków w ostatnich latach niestety zanika.

Członkowie Wszechukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych:

1. Ogólnoukraiński Związek Kościołów Ewangelicznych Chrześcijan-Baptystów;
2. Ogólnoukraiński Związek Cerkwi Chrześcijan Wiary Ewangelicznej-Zielonoświątkowców;
3. Duchowny Zarząd Muzułmanów Krymu;
4. Duchowny Zarząd Muzułmanów Ukrainy;
5. Duchowne Centrum Muzułmanów Ukrainy;
6. Zakarpacki Kościół Reformacki;
7. Niemiecki Ewangelicko-Luterański Kościół na Ukrainie;
8. Zjednoczenie Żydowskich Organizacji Religijnych Ukrainy;
9. Kościół rzymskokatolicki na Ukrainie;

10. Związek Wolnych Kościołów Chrześcijan Wiary Ewangelicznej Ukrainy;
11. Ukraiński Autokefaliczny Kościół Prawosławny;
12. Ukraińska Spółka Biblijna;
13. Ukraiński Kościół Greckokatolicki;
14. Ukraińska Eparchia Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego;
15. Ukraiński Kościół Luterski;
16. Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego;
17. Ukraiński Kościół Prawosławny Kijowskiego Patriarchatu;
18. Ukraińska Unijna Konferencja Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego;
19. Ukraiński Chrześcijański Kościół Ewangeliczny.